

עיונים לשבת פרשת בהר בהקתי עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבירה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבירה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

החידושים בדין התמורה

הרב שאולי גרינפלד

עוד מבואר ברמב"ם⁷, שהאיסור להמיר 'רע בטוב', פירושו שאסור להמיר אפילו בהמה בעלת מום בבהמה תמימה:

"אחד הממיר תמים בבעל מום, או בעל מום בתמים. או שהמיר בקר בצאן או צאן בבקר, או כבשים בעיזים או עיזים בכבשים, או נקבות בזכרים או זכרים בנקבות, או שהמיר אחד במאה או מאה באחד... הרי אלו תמורה, ולוקה כמניין הבהמות שהמיר".

הרי שבדיני התמורה נמצאים שלושה חידושים שמעוררים חשיבה:

א- אסור להמיר בהמה בבהמה, למרות שההמרה היא לבהמה יותר טובה.

ב- מצד אחד, ההמרה לא תופסת, והבהמה הראשונה נשארת בקדושה שהיתה עליה, אך מצד שני ההמרה כן חלה- והבהמה השנייה נהיית קדושה.

ג- הממיר מתחייב מלקות, למרות שההמרה נעשתה בדיבור בלבד, והכלל הרגיל הוא שעבירה שנעשית בדיבור בלבד מוגדרת 'לאו שאין בו מעשה' שאין מתחייבים עליו מלקות.

הרמב"ם במורה נבוכים, מבאר את הטעמים של דיני התמורה, וכך כתב⁸:

"ועל דרך הסייג נקבע דין התמורה, כי אלו הותר להחליף הרע בטוב- יחליף הטוב ברע ויאמר שזה יותר

אנו לומדים בפרשתנו את דין התמורה¹:

"ואם בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה, כל אשר יתן ממנו לה' יהיה קדש. לא יחליפנו ולא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב, ואם המר ימיר בהמה בבהמה- והיה הוא ותמורתו יהיה קדש".

פסוקים אלו מלמדים אותנו, שאם אדם הקדיש בהמה לקרבן, אסור לו להחליף אותה בבהמה אחרת, וכפי שהגדיר הרמב"ם בספר המצוות²:

"היא שהזהירנו מהמיר הקדשים, והוא אמרו יתעלה: 'לא יחליפנו ולא ימיר אותו'".

במקרה ואדם עבר על האיסור והמיר בהמה בבהמה, יהיו שתי הבהמות קדושות, ובלשון הרמב"ם³:

"היא שצונו להיות התמורה קדש, והוא אמרו יתעלה: 'והיה הוא ותמורתו יהיה קדש'".

ובנוסף על כך, הממיר מתחייב מלקות, וכפי שכתב הרמב"ם בתחילת הלכות תמורה⁴:

"כל המימר לוקה על כל בהמה ובהמה שימיר, שנאמר 'לא יחליפנו ולא ימיר אותו'. ואף על פי שלא עשה מעשה⁵. מפי השמועה למדו⁶ שכל מצוות לא תעשה שאין בה מעשה אין לוקין עליה חוץ מנשבע ומימר ומקלל את חבירו בשם- שלושה לאוין אלו אי אפשר שיהיה בהן מעשה כלל- ולוקין עליהן".

7 הלכות תמורה א, י"ד.
8 מורה נבוכים ג, מ"ו.

1 ויקרא כ"ז ט- י.
2 לא תעשה ק".
3 עשה פ"ד.
4 הלכות תמורה א, א.
5 אלא רק דיבר.
6 מסכת תמורה ג.

טוב, ולכן דן בכך כי 'הוא ותמורתו יהיה קדש'.

הרמב"ם בדברים הקצרים הללו, רוצה לתת טעם לשני החידושים הראשונים שהזכרנו, איסור ההמרה בטוב, והיות שתי הבהמות קדושות. הביאור שנותן הרמב"ם לאיסור של רע בטוב, הוא שהדברים נאמרו בדרך 'סייג' והרחקה- כדי שלא יבוא אדם להחליף טוב ברע, בטענה שהרע יותר טוב, לכן אסרה התורה כל המרה, גם כשברור מי הרע ומי הטוב, כמו כשמחליף בעל מום בתמים.

הביאור של הרמב"ם, שאיסור התמורה נאמר על דרך 'סייג'. הוא חידוש מעניין מצד עצמו. במשנה בתחילת מסכת אבות⁹ נאמר:

"משה קבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה. הם אמרו שלשה דברים: הוו מתונים בדיון, והעמידו תלמידים הרבה, **ועשו סייג לתורה**".

ופירש שם הרמב"ם:

ועשו סייג לתורה - רוצה לומר **הגזרות והתקנות** אשר **ירחיקו את האדם מן העבירה**, כמו שאמר יתעלה: "ושמרתם את משמרת¹⁰", ואמרו¹¹ בפרוש זה: "עשו משמרת למשמרת".

הרי שאת התפקיד 'לעשות סייגים לתורה', הטילה התורה חכמי ישראל. התורה עצמה לימדה אותנו את 'התחום האסור', וחכמים שמרו שלא נתקרב אליו. ואילו כאן, לפי ביאור הרמב"ם- התורה עצמה הציבה סייג.

בנוסף, כדי למנוע מהאדם להמיר, 'נטרלה' התורה את ה'תועלת' שבהמרה, והפכה אותה ל'הפסד'- האדם רצה 'להציל' את הבהמה הטובה על ידי המרתה ברעה- לא רק שה'הצלה' לא תועיל, אלא שהוא 'יפסיד' גם את הבהמה השנייה.

נראה שאת הצורך של התורה להטיל בעצמה סייג, נוכל להבין מהמשך דברי הרמב"ם במורה נבוכים, בהם מסביר לנו הרמב"ם מדוע חייבה התורה את

הפודה הקדש או מעשר שני שלו להוסיף חומש, בעוד שהפודה הקדשות ומעשרות שאינם שלו, אינו צריך להוסיף חומש:

"מה שנצטוונו שכל הפודה דבר מקדשיו יוסיף חומש, טעם הדבר פשוט, כי אדם קרוב אצל עצמו, וטבעו לעולם נוטה לצד החיסה על ממונו¹², ולא ידקדק בדמי הקדש, ולא ירבה להציעו¹³ כדי שירבו דמיו, לפיכך הוטל עליו תוספת כדי שימכור לזולתו בדמיו¹⁴, כל זה כדי שלא יקל במה שנקרא לה' ונתקרב לפניו בו".

הרי שמה שעומד בפני התורה, הוא שטבע האדם לחמול ממנו, עלול להשפיע על שיקול הדעת שלו. על כן אמרה התורה, שכאשר אדם עוסק **בחפצי שמים**, צריך להביא אותו למצב שלא שיקול דעתו יגרום לו לקבל החלטות.

על דרך זו ביאר הרמב"ם¹⁵, בתוך דבריו בהם ביאר מדוע לוקים נשבע ומקלל חבירו בשם, גם את החידוש השלישי, שעל איסור תמורה מתחייבים מלקות, אף שזהו לאו שאין בו מעשה:

"הלאו שאין בו מלקות, והוא כל לאו שאין בו מעשה, חוץ מנשבע- מחמת מה שיש בסבירתו¹⁶ מרוממותו יתעלה. וממר-¹⁷ כדי שלא יבא הדבר לידי זלזול בקרבנות **שהן לשמו יתעלה**. ומקלל חבירו בשם- מפני שנזק הקללה אצל ההמון חמור מנזק הנעשה בגוף".

כאמור, חמדת האדם את ממונו, עלולה להשפיע על שיקול הדעת שלו, וכאשר מגיע הדבר לחפצי שמים, הרי שהדברים מקבלים חומרה יתירה. לכן נתנה התורה בעצמה סייגים לעושה תמורה, ובנוסף לכך גם הטילה עליו חיוב מלקות, למרות שלכאורה מדובר בעבירה קלה, שאינה אלא בלאו שאין בו מעשה.

חזק חזק ונתחזק!

12 כלומר: האדם נוטה לחוס על ממונו.
13 כלומר: להראותו לפני אנשים שיודעים לתת הערכת מחיר. ראה בהערה 41 של הגאון מהר"י קאפח זצ"ל.
14 כלומר: בלי לעשות הנחות, כפי שהיה עושה לעצמו.
15 מורה נבוכים ג, מ"א.
16 כלומר: בהבנת העניין.
17 כלומר: העובר על איסור תמורה.

9 א, א.
10 ויקרא י"ח, ל.
11 מועד קטן ה.